

քաղաքատիրին խօսքը: (Յետոյ խօսք առաւ Լ. Պարսնեան ժողովրդատիրը, յիշեց մի առ մի թանգարանիս գործիչները, որոնց ջանքովն հաստատուեցաւ հայ թանգարանը: Ահա այն զիստ որ գործիչները, Վր. Էկման Ընտոն, հուշգրայցի ու սուցիչ Փէշտի համալսարանին, Սոնկոթ, «Մըմէնիս», մեծառաջայ լրագրին հանգուցեալ Խմբագրատպետը եւ (Յուլիոս Միրզայեան: Ժողովրդատպետը երբ կը շեշտէր ամէն մէկ գործիչի անունը, «Սիցցէ», իրր պատասխան կը հնչէր ներիսներէն: Արտասու աթ որ այս բնիքով ծանրացաւ մասնաորայէս Սոնկոթի հայասեր ոգւոյն վրայ եւ ըսաւ ի մէջ այլոց թէ Սոնկոթի մարմինը այժմ թէեւ հոս չի գտնուիր, սակայն ասպահով եղէք որ իւր հոգին ներկայ է: — Սոնկոթ անունը մեծառ հայուն պաշտելի անուն մը դարձած է: — Ղառախօսաց կարգին երրորդը եղաւ Սարգսիան ընկերութեան հունգարացի պատգամաւորը. աս լոկ գովասանք հիւսեց այսպիսի արդիւնաւոր ձեռնարկութեան մը համար, որուն փայլն արդէն ներկայէն կը տեսնուէր: Զորրորդ ամէնէն արեւելի բանախօսն եղաւ Ղուրծովի հայ ժողովրդատպետը, որ հազիւ օրս ժամանած էր քաղաքս: Ազգասիրական ձօն մըն էր ամբողջ խօսածը առ ժողովականս, որպէս զի այսու ամէն հայ իւրովսանն նպաստ մ'ընէ մանուկ թանգարանիս դէպի այլու-թիան զարգացման համար եւ բանակցութեան վերջաւորութենէն ետքը, երբ դեռ «Սիցցէ», ներսու արմուկը չէր դադարած Վր. Է. Ընտոն ծանոց (Յուլիոս Միրզայեանի) շնորհաւորական ձեռագիրը, որ տկարութեան պատճառով չէր կրցած ներկայ դանուիլ հանդիսութեանցս: Ընդգարական ազգային երգը, զոր նմանապէս երգելոյն քառանկէն հայ որբանոցի այսիկուրց, վերջ տուաւ հանդիսութեանց եւ ժողովուրդը սկսաւ թանգարանիս առարկաներն հետաքրքրութեամբ զննել: Ստոյգ է թէ շէշ ժամանակի մէջ թանգարանիս մէջ ամփոփու առ այնչափ առարկայից բազմութիւնն եւ յարգն՝ զարմանք ու գովասանք միայն խիլ կու տան զննողին բերնէն վարիչներու ջանկոյր համար: Աւերորդ չէ անշուշտ յիշատակել հոս մէկ երկու առաւելայ որոնք զազգաբար մը կրնան տալ հայ թանգարանի բովանդակութեանը վրայ: Թանկագրին խաչ մը,

Վրդարեան եպ. ին, զոր Էպք գործածած են քաղաքս թափօրարար մտած միջոցին, զինանշաներ, հայ ձեռագիրներ, դրամ ուրբ. նեանց, հին գորգեր, հայատառ անօթներ, ասիզագործութիւնք, հումեական ամաններու թեկոյններ, հին պատկերներ, արձաններ եւն եւն:

Ընտոն մը, որ անմահ պիտի մնայ ոչ միայն հայ թանգարանիս անուանը հետ, իրրեւ հաստատիչ հայ թանգարանիս, այլ եւ բոլոր հունգարացի հայութեան հետ, է Վր. Է. Ընտոնին անունը, որ մեծառ հայութեան համար հրապարակի վրայ միշտ առաջին գործիչն եղած է թէ իր ծրագրերներովն, թէ իր գրութիւններովն եւ թէ իր ձեռնարկու ոգւովն: Այս մեծ հունգարացի Էպստոսի համար «Ստուած երկարէ իր օրերը» մաղթաւորն է մեր արարի միակ իղճը:

Կիլիս, 20 Սեպտ. 1909: Է. Ա. Յ.

Մ Ա Յ Ե Ն Ա Ռ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Պատկերազարդ Հայոց Պատմութիւն (Միջին Ա.), Դարիթ Խաչկոնց, Կ. Պոլիս 1909:

Նորածագ աշատութեան շնորհիւ սկսան Հայոց Պատմութեան դասագրքեր բեթ ոչ ողորդել, բայց հետզհետէ լոյս տեսնել եւ կ'երեւայ թէ շատեր ալ կը սպասեն իրենց կարգին մամուլայ տակ մտնելու: Արշապի ալ ուրախակ է արդարեւ այս երեւոյթը, բայց միւս կողմանէ չենք կրնար զսպել գլխու շարժում մը ի նշան տհաճութեան, տեսնելով որ ցարդ իբրեւ քառօրէի հրատարակուածներէն եւ ոչ մին ունի այն հանգամանքն ու պայմանը, որ այժմ այսպիսի դասագրքէ մը կը պահանջուի: Ատոնց կարգին մէջ դասելի է Դարիթ Խաչկոնցի Հայոց Պատմութիւնը:

Ստոյգ է խաչկոնց իւր դասագրքով գոհացուցած է մանկավարժական պահանջը, բայց թէ ուրիշ առաւելութիւններով ալ կրնար ճոխացնել իւր հեղինակութիւնը, այդ ամենեւին նկատի չէ առած: Հոս կը շատանաք յառաջ բերել ինքնին իսկ յարգելի հեղինակին խօսքերով այն մանկավարժական առաւելութիւնները, զորոնք ինքնին մատանիչ ըրած է: «Պատմական նիւթերը վերածուած են Պոպո»

հասնի է ե որպէս զի պատմութեան իր բարոյական ազդեցութիւնն ունենայ, անոնց իւրաքանչիւրին սկիզբն աւանդած ենք յարմար, շինիլ առած մը. այնպէս որ այդ պատմութեան առածը լոյսաբանող Բարոյական ընթերցումներու գոյն մը կ'առնէ. ... Մէն մի պատմութեան դասին վրայ այնպիսի թելադրութիւնները ըրած ենք, որ ուսուցչին հարցումներն եւ ուսանողին պատասխաններն ընտանեկան խօսակցութեան հղանակին յանգին... Թելադրութեամբ դասին կը յաջորդէ Նիւթը լուսաբանող պատշաճ ընթերցում մը: Մէն մի Պատմական շրջանաւարտելուն՝ տուած ենք Պատմութեան ընթերցումը բերան ուսանելի, նաեւ պատմութեան ընթերցումներու մասին վերատեսուելեան խտացեալ հարցումներ՝ Միտքը մշակող, Սիրան ազնուացնող եւ Դատողութիւնը զորացնող, ... Ասոնց վրայ աւելցնելով այն առաւելութիւնն ալ, որ գիրքը պատկերազարդ է, որով մանկանց ունն ու ուրուշը կը գրաւէ եւ ըմբոսնորութեան մեծ դիւրութիւն կ'ընծայէ, կրնանք ամենայն իրաւամբ ըսել, թէ իր տեսակին մէջ միակն է խաչկնոցի Հայոց Պատմութեան գասագիրքը:

Սակայն պլուստ կարելի չէ յանձնարարել առաջիկայ գասագիրքս: Այնպիսի մ'իսկ բաւական է տեսնելու, թէ ասկէ քանի մը տասնեակ տարիներ յառաջ հրատարակուած Հայոց պատմութիւններուն բովանդակութիւնն է, որ հոս կը կրկնուի այն տարբերութեամբ որ անոնք խոսն ի խոսն ունո՞ն եւ անկանոն եղանակաւ եւ թերակատար ուղղութեամբ կը պատմեն դէպքերը, մինչ ասոր մէջ գեղեցիկ գասաւորութեամբ եւ յարկուածական կանոնադրութեամբ կը ներկայացունեն դէպքերը գունագեղ ու գրաւիչ ոճով եւ լեզուով: Չորս է փնտռել խաչկնոցի Հայոց պատմութեան մէջ յընթացս ժամանակաց պատմութեան առաջնորդին քննադատութեան միջոցով հաստատուած եւ ընդունուած պատմական իրողութիւններ, ընդունայն է աշխատիլ գտնելու հոն նորագոյն հետազոտութիւններով ձեռք բերուած արդիւններուն յիշատակութիւնը — խաչկնոց իւր գիւրութեան նայած է. աւանդական դիւրատար ժ. ընտել ձամբն մագիւ չափ խոտորիլ չէ ուզած: Նոյն իսկ հոն ուր պատմական իրողութիւնները արեւու պէս պայծառ կեցած են, լուսագոյն համարած է չկրկնակը տղուն մտքին մէջ անկել կեղծը եւ սուսը: Անոնցք միայն հետեւեալը: Յայտնի է որ խորինացին խեղաթիւրած եւ ստայօք կեր-

պով յարմարեցուցած է Արշակունեաց թագաւորութեան գրիթէ ամբողջութիւնը — մանրամասնութեանց ինչալ տեղույս չէ — հակառակ արտաքին մասնագրաց եւ տոհմայիններէն ստուգապատուած Բուզանդայ: Արդ ինչպիսի մանկավարժական ձաշակ է մերժել ճշմարտը եւ ընտրել սուսն ու շինուծն եւ ջամբել մատուց սերնդեան իբր ազգային պատմութիւն: ... Եւ ջրոր սպագրութիւններ մաղթելու ատեն կը սպասելք գոնէ ինչ ինչ բարեփոխութիւններ, զորս այժմ անհնարին է զանց առնուլ, առանց արատ բերելու համարան վրայ, թէ սուսն ու ճշմարտը, իրականն ու կեղծը պնտաղաներու տուակ չէ պատմագիր չեղինալը:

Հ. Հ. Հ.

Dr. J. Schleifer: Die Erzählung der Sibilie, ein Apokryph nach den karschitischen, arabischen und 1 äthiopischen Handschriften zu London, Oxford, Paris und Rom veröffentlicht. Wien [Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil. hist. kl. Bd. 53, I.] 1904, 40 S. 80.

Թէ եւ մասնաւորապէս հայ մատենագրութեան չի հայիր հայերէնագէտ Dr. Schleiferի գրութեանը՝ «Մերթւայի պատմութիւնը», բայց հետաքրքրական է այն մեղէ համար ալ, քանի որ, ինչպէս Աւանդութիւն, ունեցած ենք նոյնին հայերէն թարգմանութիւն մը:

Schleifer կը հրատարակէ Պատմութեան տրոսնի, եթիւղոցիքի եւ ուրբիքի (երեք խմբագրութեամբ) Ռեքիստիսիւնը բնագիրներով (էջ 6—49) եւ գերմաներէն թարգմանութեամբ (էջ 50—73), ցեղեկութիւնը Ձեռագրաց մասին տուած է յառաջաբանին մէջ (էջ 1—5) եւ թարգմանութեանց իրարու հետ յարաբերութեանց մասին վերջաբանին մէջ (էջ 74—79): Այս բաժնի մէջ Հայերէն Ռեքիստիսիւն նկատմամբ (էջ 75) կը գրէ կարեւոր տողերս. «Հայերէն Սեբիլի մը կը յիշէ ժԳ դարուն ապրող հայ ժամանակագիրն Մեթիմար Այրիվանցիի՝ «Կիրք շրեթի Ժանուգին, խորագրեալ անվաւերականաց ցանկին մէջ, զորի միջի այլց իւր 1297ին գրած ժամանակագրութեանն յառաջ կը ղետեղէ, կից եմնոյն Արտեթից, կտակը ժԳ դարահասակաց են անվաւերական գրոց, եւ ի կատարածին կը ծանուցանէ, թէ «Չարս ես եւ Անան գրեցաք ի Վեթի քա-